

SLOVSTVO

Ivan Cankar: Zbrani spisi. Dvanajsti zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani, 1931. Založila Nova založba. Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Zgodbe iz doline šentflorjanske. Novo življenje. (Str. V—XII, 356.)

Razmeroma daleč zadaj je čas, ko je bilo slovstveno gradivo, zbrano v tem dvanajstem zvezku celotnega Cankarja še živa novost in književna senzacija. Hočem reči le, da smo zrastle poslej poedinem in v skupnosti, deloma prirodno organski, deloma iz osredja vélike zgodovine popolnoma novim duhovnim smerem in življenjskim razmeram. Pa se vprašujem, ali v teh in takih položajih res ne smemo še poizkusiti, kako bi veljavno in prav uvrednotili to, kar je bilo doslej in je morda še le problematično dognano, le pogojno veliko in priznано, a morda vendar sporno glede vitalnosti za čas in dušo zdaj in pozdaj. V enem oziru, bom pribil, bi mogli govoriti in soditi: razbegnil se je namreč kolikor toliko hipnotično prevzemajoči v onj Cankarjevega ritmičnega sloga, tega zvodnika, ki prav pri Cankarju more zamračiti pogled v pravo bistvo pisateljevega ali splošno veljavnega, ali le historično potrjenega duhovnega jedra. Kratko knjižno oznanilo more le opozoriti na nujnost takega studija, zlasti ker ne poroča o Cankarju kot celoti, marveč le o tem, kar knjiga vsebuje. Pretežna vsebina te Cankarjeve knjige pa je karikaturna alegorika, namreč tisto do nekake poljudnosti znano in tipizirano »šentflorjanstvo«, namišljeni svet, ki se je izobličil satiriku Cankarju podčrtano nazorno in najbolj plastično, ker je zrastle zares neposredno in naravnost po čudi in duši tega našega »bolnega genija«, čigar življenjski poem je tolikokrat le skrajno subjektivno, včasih kar samopridno vase zaprto, ozko doživljanje užaljenega bohéma z ničemurno kretinjo in kričavostjo demokritskega demagoga. Takó je Cankar pač to, kar je mogel in znal biti iz samega sebe in svojega majhnega časovnega, malo važnega, zato vsakdanjega malomeščanskega osredja v tisti

naši polpretekli inteligenci, ki jo je bil že Mahnič ubil: naš resnični in edini Heine doslej, ne pa še slovenski Gogolj, kamor je hodil v šolo in kar je hotel postati, ne da bi za tolik polet imel duhá in dovolj prožno perot...

Cankar, bom sedaj sodil, je bil in bo kot pesnik in stvaritelj »šentflorjanstva« in »tujstva« še redno le bolj senzacijski, zastrašljivo farsovski, kakor pa resnično satiriški, velik. Zato pa, ker je velikemu satiriku treba nekaterih lastnosti, ki jih Cankar ni imel. Ta svojstva so n. pr. a) močna in izvirna stvarna domišljija, b) homersko epično podajanje in široka objektivnost glede prikazovanega, c) splošna izobrazenost, č) pozitivna, sintetično ustaljena duhovnost, d) optimizem, ponazorjen s sočnim humorjem (karakternosti!) in s prirodno človečansko ljubeznijo. (Primerjaj, da boš umel in verjel, kdo pa kaj so Rabelais, Cervantes, Swift, Gogolj, Gončarov, Saltikov-Sčedrin!) Tako! In zdaj le še naš Ceterum censeo: ...da bi bil namreč g. urednik mimo drugega smel in mogel tudi v tem pravcu kaj več povedati, kakor pa je, ki ni nič povedal.

Dr. Iv. Pregelj.

Jože Pogačnik: Sinje ozare. Založila Družba sv. Mohorja. Celje, 1931. 72 str.

Pesniške zbirke so zdaj vedno redkejši pojav pri nas, vendar pa to ni samo znamenje časa in zunanjih razmer, marveč priča v prvi vrsti o upadku pesniškega in nedvomno tudi duhovnega poleta v mladem pokolenju. Zategadelj se človek razveseli vsakega novega dokumenta naše duhovne poti, tem bolj, če more ob taki vzpodbudi znova doživeti samega sebe in se pozdraviti s pesnikom kot z dobrim duhovnim znancem in popotnikom na istih poteh življenja. Med take razveseljive pojave literarnega in duhovnega življenja sodi nedvomno tudi pesniška zbirka Jožeta Pogačnika z naslovom »Sinje ozare«.

Obžalovati moramo sicer mnoge pomanjkljivosti, ki jih je zagrešil avtor tako kot pesniški stvaritelj kakor tudi kot urejevalec

lastnega pesniškega materiala, kar nam vsekakor v občutni meri kali čisto veselje spričo njegove zbirke. Marsikaj pa je zabrisala in uničila po moji sodbi tudi nespretna tiskarska zamisel knjige, ki bi vendarle morala, če že drugega ne, pa vsaj varovati avtonomijo literarne umetnine. Tako pa tisk pričujočih pesmi, ki sloni na popolnoma neliterarni osnovi zgolj zunanje skladnosti za oči, zavaja bralca ne le proč od vsebine, marveč tudi od prave pesniške oblike, ki nam jo pa posredujeja predvsem ritem in jezikovna metafora. Priznam, da nas tudi v umetniškem pogledu marsikatera pesem zabolj in celo razočara, kljub temu pa nam je treba v pričujoči zbirki pesmi videti značilen izraz sodobnega slovenskega liričnega ustvarjanja. Tako vsebinsko kakor oblikovno se je pesniški svet Jožeta Pogačnika naslonil na iskanja in prizadevanja novega časa, čeprav ni šel do skrajnosti niti v idejni problematiki niti v oblikovnem razmahu. Tu in tam je vidna rahla vez s tradicijo tako našega pesniškega realizma kakor impresionizma — kar je na primer tudi zelo značilna poteza lirike Sr. Kosovela —, vendar pa si v celoti ne bi mogli predstavljati njegove pesniške podobe izven okvira sodobne duhovnosti.

Idejni poudarek njegovih pesmi je zato v iskanju duhovnih osnov človečnosti, v prizadevanju po skladnosti in urejenosti v zmislu duhovne ubranosti in svobode, radi česar nujno vodijo pri njem vsa pota iz individualnega v večno — k Bogu. Tam je domovina nemirnega človekovega srca, odrešujoča harmonija njegove v trpljenju posvečene osebne tragike, pa končno edina resnična svoboda v luči božjega bratstva. Dobri človek je izhodišče, Bog najvišji zmisel in cilj nove idealistične poezije. Prav zato, ker religiozna pesem sodobnosti ni pognala iz abstraktne zamisli ali pa morda iz logične ideje o Bogu, marveč se je porodila iz križane človekove bolečine, iz notranje tragične stiske, ne pomeni zanjo doživetje religiozne resničnosti niti najmanj ne zanikanje elementarne človečnosti, ki pač ni le v nagonskih in animaličnih prvinah človekove narave, kakor to uči liberalno-naturalistični življenjski nazor, marveč prav tako in še veliko bolj v duhovni drami osebnosti, ki priznava božji zakon vesti in s tem tudi duhovni red objektivnega vesoljstva. Saj je neprisilno (nedeterministično), svobodno

priznanje tudi zemeljskega reda resnično neposredno možno šele iz višje, etične in duhovne ravnine bogoiskateljske in bogonajditeljske človečnosti. Zdi se mi, da je to tudi simbolični pomen »Sinjih ozar«, duhovnega razgledišča, odkoder človek — orač božje njive življenja — svoje roke, svoje srce in sebe vsega vtaplja v kozmično luč božjih odrešitvenih skrivnosti (»jaz hodim v božji zrak sinjin«, 5), da se potem ves lep in svetel vrača k bratom in sestram naše zemlje. (Primerjaj morda tudi značilno razdelitev zbirke na štiri oddelke: Jaz — Bog — Zemlja — Človek!) Tako se duhovna in zemeljska, religiozna in narodno-socialna ideja vežeta v skladno, enotno ubran ritem vesoljnega občestva. Tak je, če se ne motim, idejni red in zmisel Pogačnikovih pesmi.

Ta usmerjenost je nedvomno narekovala pesniku tudi izraz, ki se razodeva v borbi za novo pesniško obliko. Razen tega pa ima večji ali manjši oblikovni razmah korenine, vedno tudi v duševni organizaciji ustvarjajoče osebnosti. Zato stilno prizadevanje in pa oblikovna dovršenost posameznih pesniških organizmov ne hedita vedno z roko v roki. Tudi za Pogačnika je značilno, da mu neredko nedostaja neposredne stvariteljske, radi česar marsikatera pesem utрпи na svoji estetski vrednosti ter zato ne zadovolji prav v umetniško bistvenem pogledu. Že zgoraj sem omenil, da avtor stilno v marsičem spaja tradicijo našega poetičnega realizma in impresionizma s sodobnim ekspresionističnim izrazom. Vzrok za to vidim med drugim tudi v dejstvu, da je Pogačnik motivno neredko usmerjen v zmislu nekakšne domačnostne romantike, v čemer je med mladimi edinstven in svojstven pojav. Realistična slika se mu tako nudi sama po sebi, prav tako impresionistično občutje ob pojavih vidnega sveta, včasih pa je oboje združeno z značilno refleksijo. Navadno pa mu vse to naravnost služi le kot oblikovni pripomoček za izraz njegovega novega, notranjega sveta. Naravnost otipljiv zgled za to nam je podal pesnik v sicer ne baš vzorni pesmi na strani 41. Ta oblikovni način pa ima razen stilne neenotnosti za posledico tudi še preveč hladni, abstraktni način oblikovanja. In s tem smo odkrili eno najbistvenjših potez Pogačnikove lirike, v kateri se intuitivno in organsko nastale pesniške slike vse prepogosto refleksivno tolmačijo le kot

simbolične paralele k idejni vsebini. S tem seveda pada neposredna dinamičnost izraza, čeprav pesnik tuintam posrečeno združuje misel z lepoto. Ta stilna poteza, se mi zdi, pa ponazorjuje neko nad vse značilno in svojstveno potezo njegove pesniške narave, v kateri se čuvstvo skorajda vedno pokorava kontroli miselnosti. Radi tega trpita neposrednost in naivnost doživetij, ki so tem bolj ritmičnega izvora in značaja, čim bliže so iracionalnemu središču osebnosti. To brani po mojem mnenju Pogačniku do večje popolnosti in bojim se, da ne bo izpolnil našega pričakovanja v toliki meri, da bi mogli kdaj v njem pozdraviti glasnika našega pesniškega ideala. Omenjena poteza povzroča pač, da Pogačnik skrbno bedi nad obliko in brusi izraz z nemajhnim estetskim okusom zlasti za melodioznost (ne vedno!), pa tudi za jezikovno prisposodbo, ki je včasih resnično nova, svojstvena, sveža in močna. Kljub temu pa o celoti njegovega dela ni mogoče reči, da je sad elementarnega pesniškega stvaritelja. Pogačnik je v bistvu meditativen lirik, ne sicer v zmislu naših nekdanjih »idejnih« pesnikov, vendar pa občutimo tudi pri njem slejkoprej primat logosa nad erosom, urejajočega duševnega principa nad dinamičnim. In to mu kot stvaritelju brani do takšne zamaknjene pesniške sproščenosti, kakršno nam je razodel na primer v vizionarni Golgoti in tudi še marsikje drugod. Duhovna borba se pri njem rada umika kontemplativnemu esteticizmu, apolinični umetnosti, kar je tudi izraz njegove morda preveč ustaljene osebnosti. Toda enakomerna enotnost in usmerjenost vsega njegovega dela pa nam priča o izrazito svojstveni literarni osebnosti, ki med mladim rodом naših lirikov vsekakor zavzema odlično mesto.

France Vodnik.

France Veber: Sv. Avguštin. — Osnovne fil. misli sv. Avguština. Poizkus kulturno-zgodovinske apologije novega življenjskega idealizma in svetožornega optimizma. »Kosmos«, zbirka poljudno znanstvenih in gospodarskih spisov, spominov, potopisov itd. Ljubljana, 1931. Jugosl. knjigarna.

Osnovno vprašanje Avguštinove filozofije je vprašanje spoznanja in resnice. Izhodišče mu je skrajni (akademski) dvom, iz katerega se po dveh potih: predmetni in dušeslovni dokoplje iz skrajne antropocentričnosti do Boga (teocentričnosti).

— Predmetna pot mu razdeli vse spoznanje v izkustveno in načelno, in ta dvojnost zahteva tudi delitev človeka v čutno in duhovno polovico in delitev celokupnega veseljstva v svet gole čutno dane prirodnosti (vnanje izkustvo), v svet človeške čutno-duhovne narave (notranje izkustvo in načelno spoznavanje) in v svet načelne veljavnosti (načelno spoznanje), s katerim je obenem dana »kategorična zahteva po skupnem dejanskem izvoru človeške duhovnosti in z njo združene brezčasne veljavnosti« — in ta izvor je svet absolutne duhovnosti: Bog (str. 41). Najznačilnejše pri tem je dejstvo, da govori Avguštin o resnici vedno v tem ožjem, stvarno-bitnem pomenu besede, in vprav ta resnica mu je vzorno dana le z dejansko resnico lastnega življenja na eni strani, na drugi pa z dejansko bitnostjo Boga. (Človek — jaz — Bog: skladje med teo- in antropocentričnostjo).

Druga, dušeslovna pot je značilna predvsem po Avguštinovem voluntarističnem pojmovanju vsakega pravega (dejavnega) spoznavanja — v nasprotju z zgolj trpnim (slepim) dožemanjem in poznavanjem. Zato nastopa volja kot posebno osvojevalno (= dejavno) zaznavanje, načelno priznavanje (= neposredno spoznavanje = »posebno verovanje«), kot umstvovanje — in volja kot dejanje (volja v ožjem zmislu besede). Volja pa je že po svojem bistvu svobodna — in sicer kot svoboda subjekta samega (ne zgolj pristojnega akta). Ker pa je načelno priznavanje = posebno verovanje v načela = neposredno spoznavanje podlaga vsemu ostalemu spoznavanju, zato je tudi verovanje podlaga vsemu pravemu spoznavanju (in to tudi verovanje v ožjem pomenu besede, ker je »načelno spoznavanje« obenem priznavanje Boga). Šele s svobodnostnim značajem naše osebnosti je podana obenem osnova za razlikovanje med »spoznavanjem« in »zmoto« ter »grehom« in »zaslugo« v strogem zmislu besede. In kakor nam je predmetno razlikovanje med izkustvenim in načelnim spoznavanjem delilo človeka v dve polovici, tako nam zdaj tu razlikovanje med dejavno in trpno duš. deli človeka v prirodno-zavisno in duhovno-svobodno (osebno) stran; in kakor nam je tam razlikovanje med izkustvenim in načelnim spoznavanjem narekovalo načelno delitev veseljstva v: prirodu — človeško prirodno-duhovno osebnost